

Teelt en -verwerking van tarwe in Nederland

Nederland is Europees gezien een kleine tarweproducent. De Nederlandse tarwe-sector staat onder invloed van de gevolgen van internationale politieke besluiten; Mac-Sharry-maatregelen, monetaire ontwikkelingen en het GATT-akkoord. Deze besluiten hebben hun weerslag op de sector, die meer marktconform moet gaan werken en meer dan voorheen afhankelijk is van ontwikkelingen van over de landsgrenzen. In het licht van het marktconform opereren worden reeds regionale en landelijke initiatieven ontplooid, die gericht zijn op het meer samenwerken van de verschillende schakels in de keten.

M. Elerna*, P.J.M. Knippels*

IN 1994 BEDROEG het areaal granen (tarwe, rogge, gerst en haver) in Nederland ruim 178.000 hectare. Het belangrijkste gewas met ruim 121.000 hectare is tarwe. Het graan- en hiermee het tarwe-areaal in Nederland fluctueert, maar kent in het algemeen een dalende tendens (figuur 1). In 1994 bedroeg de produktie van tarwe 981 duizend ton. Met de afname van de oppervlakte neemt ook de totale produktie af. Hierbij dient wel opgemerkt te worden dat de produktiviteit, de opbrengst per hectare, stijgt.

De produktie is behalve van het ras vooral afhankelijk van het weer in de groei- en oogstperiode. Dit geldt zowel voor de hoeveelheid geoogst produkt als voor de kwaliteit van het produkt.

De daling van het areaal granen laat onverlet dat granen een belangrijk onderdeel van het bouwplan van de primaire producent zullen blijven vormen omdat ze de bodemstructuur gezond maken en grondgebonden ziekten en plagen beheersen.

De Nederlandse graanproduktie bedraagt minder dan één procent van de gehele graanproduktie in de Europese Unie (EU). Frankrijk en Duitsland zijn in de EU de belangrijkste tarweproducenten. Behalve het klimaatvoordeel hebben die landen ook een bedrijfsstructuur die zich beter leent voor de tarweteelt. Door de relatief geringe bedrijfs-grootte leent de Nederlandse situatie

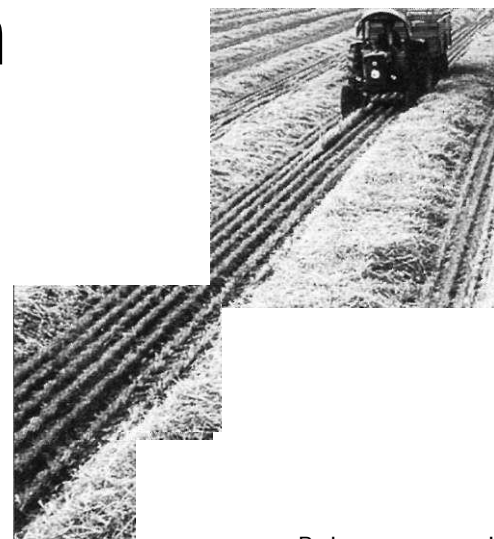
* Produktschap voor Granen, Zaden en Peulvruchten, Stadhoudersplantsoen 12, 2517 JL Den Haag

zich meer voor intensieve teelten, zoals bijvoorbeeld aardappelen. Prijsvorming en marktontwikkelingen op de graanmarkt in andere lidstaten hebben een direct effect op de Nederlandse graanmarkt. Het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid van de EU heeft door middel van de marktordening grote invloed op markt en prijs.

Gemeenschappelijk Landbouwbeleid

Het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) vindt zijn oorsprong in het Verdrag van Rome van 1 januari 1958. Toenmalige doelstellingen in het GLB waren onder andere het opvoeren van de produktiviteit, stabiliseren van de markt, veiligstellen van de voorziening en redelijke prijzen voor de producent en de consument.

In de hieropvolgende periode steeg de produktie van vele agrarische marktordening- producten uit boven het niveau van de graad van zelfvoorziening. De EU veranderde van netto-importeur in netto-exporteur. Voor een aantal produkten (waaronder granen) is de EU een van de belangrijkste handelspartijen op de wereldmarkt geworden. Door de verhoogde produktie en uitvoer zijn de kosten van het GLB aanzienlijk gestegen en namen de politieke spanningen met de handelspartners in de wereld toe. Een

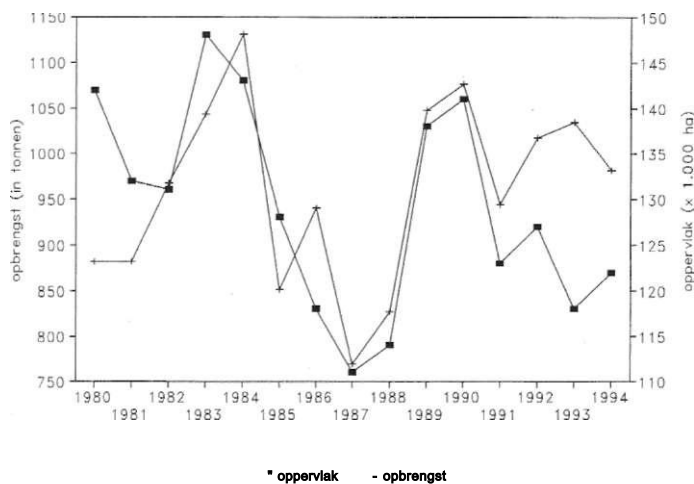
• • • B I

•MM

Foto Het Kleine Loo, Den Haag

aanpassing van het landbouwbeleid werd daarmee onvermijdelijk.

In juni 1992 is een akkoord bereikt over de hervorming van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid; de zogenaamde Mac-Sharry-maatregelen. Voor granen betreffen de maatregelen op hoofdlijnen het volgende: evenwicht tussen vraag en aanbod herstellen door prijsverlaging tot wereldmarktniveau, uit produktie nemen van akkerbouwgronden (braakleggen) en het inkomen van de primaire producent op peil houden door een compensatiebedrag per hectare. De interventieprijs wordt in de periode 1993/94 tot en met 1995/96 stapsgewijs verlaagd.

Figuur 1: Omvang tarweteelt in Nederland (oppervlakte en totale opbrengst).

landen. Naar verwachting zullen tarwes met een hoge kwaliteit tegen een relatief lage heffing ingevoerd kunnen worden en wellicht concurreren met Europese tarwe.

Verwerking van tarwe

In Nederland zijn 5 industriële maalondernemingen werkzaam die circa 95% van de meel- en bloemproductie voor hun rekening nemen. Deze ondernemingen hebben in totaal 8 produktievestigingen. De laatste jaren is sprake van een concentratie in de structuur (fusies en bedrijfsovernames). Hiernaast zijn circa 40 'ambachtelijke' molenaarsbedrijven actief. Dit aantal stijgt de laatste jaren licht. Het gaat het veelal om kleine éénmansondernemingen.

Nederland is een tekortgebied voor tarwe. Dit betekent dat de Nederlandse maalindustrie voor zijn tarwebehoefte voor een aanzienlijk deel is aangewezen op in het buitenland geproduceerd tarwe (figuur 2); circa 76% van de in het seizoen 1993/94 verwerkte hoeveelheid tarwe is afkomstig uit andere landen. De belangrijkste invoerlanden zijn Duitsland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk.

De Nederlandse maalindustrie is een belangrijke afnemer van in Nederland geproduceerd tarwe. In het seizoen 1993/94 werd ruim 382.000 ton Nederlandse tarwe door de maalindustrie vermalen; circa 24% van de totale tarwevermalen. In de eerste helft van het seizoen 1994/95 bedroeg dit 138.000 ton (18,5% van totaal) ten opzichte van 191.000 ton (26,6% van totaal) in dezelfde periode in 1993/94.

Uit figuur 2 blijkt dat de verwerking van Nederlandse tarwe door de maalbedrijven de afgelopen jaren een stijgende tendens vertoont. Dit wordt veroorzaakt door de initiatieven uit de sector die gericht zijn op de stimulering van de teelt van tarwerassen die geschikt zijn voor meelmelanges. De afname van het gebruik van inlandse tarwe in het seizoen 1993/94 is grotendeels toe te schrijven aan de slechte weersomstandigheden gedurende de oogst. Hiervoor is al aangegeven dat de verwerking van inlandse tarwe door de Nederlandse maalindustrie in de eerste helft van het seizoen 1994/95 aanzienlijk lager was dan in voorgaande

Het in Den Haag gevestigde **Produktschap voor Granen, Zaden en Peulvruchten** is een in 1954 ingestelde publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie waarin werknemers en werkgevers uit de branche samenwerken. Het produktschap richt zich op de 'verticale' productie- en afzetkolom. Alle bedrijven -van grond tot mondvallen onder de werkingssfeer van het produktschap. De taken van het produktschap kunnen verdeeld worden in zogenaamde taken in medebewind (op onderdelen uitvoeren van EU-markt- en prijsbeleid) en autonome taken. Vanuit de autonome taken initieert, begeleidt of voert het produktschap diverse activiteiten uit op het terrein van afzetbevordering, onderzoek, structuurversterking en kwaliteit.

Nauw aan het produktschap verbonden is de in 1975 opgerichte **Stichting Herstructurering Broodbakkerij (SHB)**. De SHB voert een samenhangend pakket structuurversterkende maatregelen voor de broodbakkerij uit. In februari 1995 is het nieuwe pakket maatregelen voor de periode 1995 tot en met 1999 gepresenteerd. De belangrijkste onderdelen van het pakket zijn stimulering van het broodverbruik door middel van financiële ondersteuning van de Stichting Voorlichting Brood, maar ook marktonderzoek naar de distributie en consumptie van brood en een stillegging voor ondernemingen in de broodbakkerijsector die hun bedrijfsvoering willen beëindigen. Voor deze activiteiten is per jaar een bedrag beschikbaar van ruim 12 miljoen gulden. Dit geld wordt verkregen uit een heffing die bakkerijen betalen over de door hen gebruikte meel en bloem van granen.

seizoenen. De hoeveelheid geogste tarwe in het oogstjaar 1994 was lager dan in voorgaande jaren, terwijl de kwaliteit goed was. Een groot deel was in principe geschikt voor de maalindustrie. Dit gold echter voor nagenoeg alle tarwe in de EU. Prijs- en kwaliteitstechnisch was het voor de maalindustrie interessanter om tarwe uit het buitenland, met name uit het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk, aan te kopen. Met

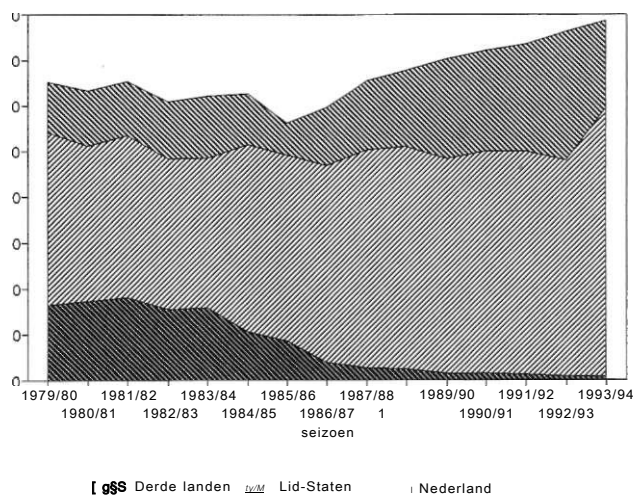

mMMmmm

GATT

In april 1994 hebben de deelnemers aan de Uruguay-ronde van de GATT de afspraken in het kader van de liberalisering van de wereldhandel ondertekend. De deelnemers hebben voor de landbouwsectoren afspraken gemaakt over het afbouwen van interne steun, maar ook over verruiming van de markttoegang voor buiten de EU geproduceerde landbouwproducten, beperking van de EU-steun op de export en fytosanitaire aangelegenheden. Deze afspraken zijn per 1 juli 1995 van kracht.

Wat de precieze gevolgen van de afspraken zijn voor de Nederlandse tarweteelt, -handel en -verwerking, is op dit moment nog niet duidelijk. In het algemeen zal de granensector meer in verbinding staan met derde

Figuur 2: Vermalen hoeveelheden zachte tarwe door de Nederlandse maalindustrie.

name de monetaire ontwikkelingen zijn debet geweest aan deze ontwikkeling; de positie van de sterke Nederlandse gulden ten opzichte van de Franse frank en Britse pond sterling.

Naast de maalindustrie is ook de mengvoedersector actief op de markt. De primaire producent heeft een keuzemogelijkheid voor de verkoop van zijn tarwe, daar beide afnemersgroepen vergelijkbare prijzen bieden. De totale meel- en/of bloemproductie door de Nederlandse maalsector bedroeg in het seizoen 1993/94 ruim 1.595.000 ton. Met deze hoeveelheid zet de maalindustrie de stijgende lijn van de productie uit voorgaande jaren door. De belangrijkste afzetrichting met circa 600.000 ton is de Nederlandse broodbakkerijsector. Deze afzet is de laatste jaren redelijk stabiel door een stabiele tot licht-stijgende broodconsumptie.

vigerende EU-graanmarktordening. De overschotpositie creëerde binnen de Europese Gemeenschap een situatie waarin het voor de teler vaak noodzakelijk was te kiezen voor de teelt van bepaalde rassen, waarbij gemikt werd op het kwaliteitsniveau van de interventie in plaats van de eisen die de maalindustrie stelt. Vanwege de hogere hectare-opbrengst leidde dit voor de teler namelijk tot een aantrekkelijker saldo per hectare.

Door de hervorming van het GLB zijn de economische omstandigheden waarbinnen de teelt, afzet en verwerking van tarwe plaatsheeft sterk gewijzigd. Er ontstaan meer mogelijkheden voor een gesegmenteerde marktbenadering, waarin het belang voor de teler toeneemt om zijn tarwe af te zetten op markten waar meer specifieke kwaliteitseisen gelden.

zondheid en milieu speelt een steeds grotere rol. Hierdoor neemt het belang van het aspect produktintegriteit toe. Vanwege de eisen die de consument al dan niet via de detailhandel stelt aan de producent, zal deze steeds meer op alle onderdelen voor de gehele productiecyclus de integriteit van zijn produkt moeten kunnen waarborgen. Te verwachten is, dat de industrie in toeneemende mate zal kiezen voor samenwerking met toeleveranciers die op een controleerbare wijze naadloos kunnen voldoen aan zijn kwaliteitsbehoefte.

In het licht van samenwerking tussen de partijen in de produktiekolom zijn reeds diverse regionale projecten gestart waarbij telers, handel en maalderij samenwerken, zoals bij regionale initiatieven zoals het Zeeuwse Vlegelbrood. Ook zijn legio minder succesvolle initiatieven bekend. Deze stranden vroegtijdig door een te kleine opzet, omdat ze niet in staat zijn ieder jaar voldoende tarwe van dezelfde kwaliteit te produceren of omdat het gekozen afzetkanaal niet het meest geëigende blijkt te zijn. Naast deze regionale initiatieven bestaan ook activiteiten op landelijk niveau. Een voorbeeld hiervan is het door het produkt-schap geïnitieerde project 'Van meer naar beter'. Doel van dit project is 'het creëren van uitgangspunten voor het opzetten van een kwaliteitsgerichte tarweproductieketen in Nederland zodat de Nederlandse maalderijen zoveel mogelijk inlandse tarwe gebruiken', in de volksmond ook wel integraal ketenbeheersing (IKB) genoemd. In het IKB-project tarwe werken de verschillende partijen in de tarweketen samen. Samenwerking is een basisvereiste voor succes. Dit project is in het najaar van 1994 gestart. Met name onder invloed van de effecten van Mac-Sharry, de monetaire ontwikkelingen die de concurrentiepositie van Nederlandse granen nadrukkelijk beïnvloeden en de toegenomen belangstelling van de mengvoedersector is het de vraag of een aanpak als deze voldoende aanknopingspunten kan bieden voor de sector voor meer samenwerking.

Het Centrum voor Landbouw en Milieu (CLM) is in opdracht van het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij bezig met een project om voor de akkerbouwprodukten aardappelen, tarwe en uien een agromilieukeur van de grond te krijgen. Het Produktschap voor Granen, Zaden en Peulvruchten heeft in februari van dit jaar zijn medewerking hieraan toegezegd. Eind 1995 zal het agromilieukeur worden geëvalueerd op basis van de opgedane ervaringen en mogelijke nieuwe ontwikkelingen in wetgeving en wetenschap. Hierna zal een besluit worden genomen over een sectorbrede invoering, **sss**

Foto Het Kleine Loo, Den Haag

In de afzet van meel en bloem doet zich wat betreft de bloemmelange wel een ontwikkeling voor. Er is sprake van een verbruining van de melange; er wordt meer meel geproduceerd voor bruin- en volkorenbrood.

Perspectieven

Nederland staat niet bekend als een land waar de teelt van betere kwaliteitstarwe goed van de grond is gekomen. Voor een deel hangt dit samen met het Nederlandse klimaat dat ongunstiger is dan dat in sommige andere produktiegebieden. De mogelijkheden tot het telen van kwaliteitstarwes werden daarnaast beperkt door de uitwerking van de tot 1993

Ontwikkelingen

De positie van de Nederlandse tarweteelt en verwerking is de laatste jaren aan verandering onderhevig. Aan de ene kant door politieke ontwikkelingen (Mac-Sharry, GATT), die ertoe leiden dat sprake is van een meer marktconforme werking van de sector. Aan de andere kant door ontwikkelingen in de sector zelf, zoals de stijging van de import van meel en bloem in Nederland, een toename van de (internationale) concurrentie en de stabilisatie van het broodgebruik, traditioneel een belangrijke afzetmarkt voor de maalindustrie.

De maalindustrie heeft met gewijzigde omstandigheden te maken. De toegenomen belangstelling van de consument voor ge-